PARAMĖLIO 2 SENOVĖS GYVENVIETĖS TYRIMAI

Egidijus ŠATAVIČIUS

2004 m. buvo tęsiami Paramėlio 2 senovės gyvenvietės (Varėnos r., Kaniavos sen.) tyrimai (žr. *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 21–23; *ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 22–24). Tyrimai vykdyti 2 skirtingose vietose: toliau tęsti tyrimai gyvenvietės PR pakraštyje (Paramėlis 2b), kur abipus pasieniečių iškasto griovio išilgai valstybės sienos demarkacinės linijos buvo ištirta perkasa II; taip pat pradėti ženklesni tyrimai gyvenvietės ŠV pakraštyje (Paramėlis 2c) – išilgai valstybės sienos demarkacinės linijos, kur ištirta perkasa I. Iš viso ištirtas 80 m^2 dydžio plotas. Dalį tyrimų finansavo KVAD pagal „Apsaugos tikslais tiriamų archeologinių vietų programą". Iš viso per 3 sezonus šioje gyvenvietėje ištirtas 247 m^2 dydžio plotas.

Paramėlio 2 senovės gyvenvietė yra apie 100 m į P nuo Katros pralaidos per kelią Krokšlis–Paramėlis, Katros P (slėnio kairiajame) krante, į V–PV nuo Paramėlio kaimo, abipus Paramėlio–Katros kelio (einančio per Baltarusijos Respublikos teritoriją). Kadaise gyvenvietė buvo įkurta tarp dviejų susikertančių rininių senslėnių esančiame masyviame pusiasalyje. Traukiantis ledynui čia tyvuliavo prieledyninės marios, o vėlyvajame ledynmetyje šią teritoriją performavo termokarstiniai ir eoliniai procesai, dėl kurių senslėniuose susiformavo pratekančių ežerų kaskados. Šiuo metu abu senslėniai jau užpelkėję: šiauriniu, kurio pakrantės itin karpytos, teka Katra, o pietiniame jau betelkšo tik keletas smulkių ežeriukų. Gyvenvietės paviršius užima lėkštą smėlėtą lygumą, kuri virš upės ir gruntinio vandenų lygio iškilusi 1–2 m. Vietomis gyvenvietės paviršių paįvairina stambios pavienės kalvos-kopos, kurių daugiau fiksuojama ties Katros pakrantėmis ir pusiasalio smaigalyje. Kitapus Katros (šiauriniame krante) yra Paramėlio 1, o per apie 700 m į ŠR – Paramėlio 3 senovės gyvenvietė.

Gyvenvietę autorius surado 1998 m. pavasarį. Nuo tada iki dabar paminklas nuolat žalojamas pasieniečių: jo teritoriją kerta keli iškasti grioviai (apie 1 m pločio, iki 2 m gylio ir apie 350 m ilgio) bei stambūs plotai su nustumdytu žemės paviršiumi. Šiose sužalotose teritorijose atsidengė intensyvus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis (iki 0,5–2 m storio) bei apie 25 objektų (įvairių dėmių-duobių, židinių, pastatų) kontūrai. Daugumos šių objektų apatinės dalys slūgso žemiau gruntinių vandenų lygio. Nustumdytuose paviršiuose ir griovių sienelėse gausiai aptikama įvairiausių titnaginių radinių, keramikos gabaliukų, smulkių kauliukų. Gyvenvietės plotas vien tik Lietuvos Respublikos teritorijoje yra apie 20 ha, antra tiek jos dar yra Baltarusijos Respublikoje.

Kadangi gyvenvietės teritorija yra itin didelė ir jos dalys buvo apgyvendintos įvairiais laikotarpiais, tyrinėtas vietas aptarsime atskirai.

Toliau tęsti tyrimai gyvenvietės PR pakraštyje (Paramėlis 2b), kur buvo ištirta perkasa II (50 m^2 dydžio), abipus pasieniečių iškasto griovio valstybės sienos demarkacinės linijos pakraštyje. Perkasoje stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo velėna ir iki 30 cm storio tamsiai pilkas miškožemis, žemiau slūgsojo gelsvai-pilkai rusvos spalvos smėlis – gyvenvietės kultūrinis horizontas. Čia jis buvo 15–50 cm storio, o į Š ženkliai plonėjo. Sluoksnyje pasitaikė pavieniai smulkūs ir apnaikinti ortšteino juostelių fragmentai. Įžemis – gelsvas-balkšvas eolinis smėlis – visoje perkasos



9 pav. Paramėlis 2b. Perkasos II ŠV kampe atidengto įgilinto pastato 2 kampas. *E. Šatavičiaus nuotr.*
Fig. 9. Paramėlis 2b. The part of dwelling pit No. 2 uncovered in the NW corner of the area II.

dalyje pasiektas apie 50–80 cm gylyje. Jis stipriai ortšteinuotas.

Tuo tarpu perkasos P pusė visiškai sunaikinta demarkuojant valstybės sieną.

Tyrimų metu perkasos II kultūriniame sluoksnyje ir įžemyje atsidengė 2 įvairaus dydžio ir turinio dėmės.

Objektas 1. Objekto P pusė nuardyta iškasant griovį. Ryškių kontūrų stambi dėmė, užpildyta rusvai pilku smėliu su pavieniais angliukais. Įžemyje tirtoji dalis buvo ovalo formos, apie 350x200 cm dydžio. Vertikaliame pjūvyje dėmė plokščiadugnė, 40–60 cm storio. Apie 15–20 cm aukščiau, kultūrinio sluoksnio viršutinėje dalyje, šios dėmės spindulys buvo maždaug 1 m didesnis.

Įžemyje pastebėta, kad nuo dėmės R kryptimi driekėsi 1,5 m ilgio tamsesnio grunto ruožas su didesniu angliukų kiekiu, kurie susikoncentravę į ryškesnę dėmę – židinį.

Visoje dėmėje ir šalia jos aptikta keliolika titnago radinių (bemaž visi viršutiniame horizonte ir dėmės R pusėje). Tikriausiai tai įgilinto pastato centrinės dalies asla su židiniu viename iš kraštų.

Objektas 2. Ryškių kontūrų rusvai pilku smėliu su angliukais užpildyta dėmė. Atsidengė kultūrinio sluoksnio viršutinėje dalyje. Ji buvo netaisyklingo keturkampio formos, apie 130x80 cm dydžio (didesnioji dalis liko už tyrinėto ploto ribų). Ypač ryškiai išsiskyrė apie 80x60 cm dydžio ruožas palei perkasos ŠV kampą (9 pav.), o piečiau besidriekiantis ruožas buvo mažiau pastebimas. Vertikaliame pjūvyje dėmės šoniniai pakraščiai bemaž statūs, krentantys iki maždaug 60 cm gylio. Dėmės

dugnas beveik plokščias. Joje aptikta keliasdešimt titnago radinių bei kelios smulkios šukelės. Spėjama, kad tai irgi įgilinto pastato vieno iš kampų liekanos.

2004 m. tyrinėtame plote radinių buvo ne itin daug. Iš viso tyrimų metu surasta apie 520 titnaginių radinių. Bemaž 26% visų radinių slūgsojo pilkame miškožemyje, apie 67% – gelsvai-pilkai rusvame smėlyje (kultūriniame sluoksnyje), o likusi dalis – suardytuose ir perklostytuose sluoksniuose. Perkasoje radiniai pasiskirstę netolygiai. Nesuardytuose plotuose jų kiekis ženkliai didėjo V kryptimi, t. y. kopos viršūnės link.

Titnaginiai radiniai yra pagaminti iš gana geros kokybės pilkos spalvos atvežtinio titnago. Tikėtina, jog žaliava vandeniu buvo atsigabenama iš Dubičių apylinkų. Keliolika procentų radinių buvo pagaminta ir iš raudono titnago. Didžioji dalis titnaginių radinių yra be patinos (išskyrus kelis šimtus vienetų su itin plona besidengiančia melsva patina).

Tyrimų metu surasti 3 ašmenėliai, 3 rėžtukai, 1 gremžtukas, 1 grąžtas / yla, 1 dirbinio fragmentas, 1 ruošinio dvipusio dalijimo atlieka. Taip pat aptikta apie 90 skelčių ir jų fragmentų (5% su retušu ar utilizacija), apie 410 nuoskalų (10% su retušu ar utilizacija) bei keli skaldytiniai ir jų liekanos. Iš kitų akmens rūšių radinių aptikta tik 1 žalsvo akmens stamboka nuoskala.

Didžioji dalis titnaginių (su įvairaus storio patina ir dalis be jos) radinių datuojami vėlyvojo paleolito – neolito laikotarpiu ir priskiriami Svidrų, Kundos (?), neolitinei Nemuno ar Narvos kultūroms. Kol kas tikslesnė šių radinių tiek chronologinė, tiek ir kultūrinė priklausomybė dėl mažo ištirtumo nėra aiški.

Tyrimų metu aptiktos 5 lipdytinės keramikos šukės. Jos labai smulkios, ne didesnės kaip 1–3 cm^2. Dauguma jų aptiktos pilkame miškožemyje. Keramika vidutinio storio ir plonomis sienelėmis su smulkiomis grūsto granito ir smėlio priemaišomis molio masėje. Tikriausiai dėta ir organinių priemaišų (?). Išlikę šukių paviršiai dažniausiai lygūs, rausvos spalvos. Visi jie neornamentuoti. Šios šukės preliminariai datuojamos neolito epocha, tačiau šių radinių kultūrinė priklausomybė ir tikslesnė chronologija dėl mažo ištirtumo bei suardymų nėra aiški.

Tyrimų metu aptikti ir keli smulkūs kalcinuoti kauliukai, kurių didžioji dalis slūgsojo gelsvai-pilkai rusvame smėlyje. Dažniausiai tai itin smulkūs fragmentai, nors retsykiais pasitaikydavo ir stambesnių.

Pradėtame tyrinėti gyvenvietės ŠV pakraštyje (Paramėlis 2c), kur iškasta perkasa I, terasta tik apie 30 skelčių ir nuoskalų, kurių didžioji dalis slūgsojo įvairiuose suardytuose sluoksniuose. Šios vietos stratigrafija analogiška kaip ir tyrinėjant gyvenvietės PR dalį (Paramėlis 2b).

Tyrimus numatoma tęsti ir ateityje.

INVESTIGATIONS IN THE PARAMĖLIS 2ND SETTLEMET

In 2004 excavations of Paramėlis 2nd settlement on the State Frontier (Varėna district) were continued. The total area of 80 m^2 has been investigated in two different parts of the settlement. There have been found traces of several dwelling pits in the partly destroyed cultural layer. The first was oval-shaped, more than 3.5x2 m in diameter (its southern part was destroyed). Another one was quadrangle-shaped, 1.3x0.8 m in size (only one corner was excavated). The total of more than 550 flint and other stone kind's artefacts (various microliths, scrapers, burins, borer, cores etc.) were collected. The flint finds belonged to the different periods of Stone Age (IX-II millenium B.C.). Besides about 5 potsherds were uncovered in destroyed horizon and cultural layer, which dated to the Neolithic period.